

İNÖNÜ DÖNEMİ'NDE (1938-1950) KÜLTÜR/SANAT ALANININ YAPISAL GÖRÜNÜMÜ

Ensar YILMAZ*

Öz

Atatürk dönemine özgü kültür anlayışından tamamen ayrılan İnönü dönemi, kendisinden önceki laik-milliyetçi yaklaşımlardan 1940'lı yıllar itibariyle laik-hümanist bir çizgiye doğru geçişi temsil eder. İnönü döneminin hümanizm eksenli kültür politikası, Atatürk döneminin kültür politikalarından oldukça farklıdır. İnönücü hümanist kültür savunucularına göre, Avrupa düzeyine ulaşabilmenin yolu, Yunan-Latin kaynaklarının çevrilmesinden geçmektedir; böylece hem Batı gibi uzun bir yol yürünmesine gerek kalmayacak, hem de bu kaynağa daha çabuk nüfuz edilerek bu yol daha hızlı katedebilecektir. Doğal olarak, bu doğrultuda oluşturulan kültür politikalarıyla hümanist anlayış çerçevesinde tercümelemler gerçekleştirilmiştir. Batı kültürünü halka ulaştırmak için Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar devreye sokulmuş, Yunanca ve Latince öğretimi hayata geçirilmiş, basın ve radyo gibi kitle iletişim araçlarıyla hedeflenen kültürel değişimin geniş kitlelerle buluşturulmasına çalışılmıştır. Böylelikle İnönü döneminde uygulanan kültür politikalarıyla, Atatürk döneminde var olan ulusal ve halkçı kültüre ilaveten toplumun kültürel yaşamına hümanist kültürel unsurlar da katılmıştır. Son kertede İnönü döneminde; kültür/sanat alanında evrensel-hümanist anlayış bir anlamda Türk-İslam anlayışını bu yapılanmanın dışında tutmanın örtülü bir eylemselliği olarak ortaya çıkmaktadır. Evrensellik iddiası Türk kültürünü, hümanizm iddiası da İslam medeniyetine özgü değerleri kültür/sanat dairesine dahil etmemenin zeminini oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: İnönü, Kültür, Sanat, Sinema, Müzik.

İnönü Period (1938-1950) Structural Appearance Of The Culture/Art Area

Abstract

The İnönü period, completely separated from the cultural understanding of the Atatürk period, represents the transition from the secular-nationalist approaches before it to a secular-humanist line as of the 1940s. The humanism-oriented cultural policy of the İnönü period is quite different from the cultural policies of the Atatürk period. According to the advocates of the Innovative humanist culture, the way to reach the European level is through the translation of Greek-Latin sources; Thus, there will be no need to walk such a long way as the West, and this source will be penetrated more quickly and this way will be covered faster. Naturally, with the cultural policies created in this direction, translations were carried out with in the framework of a humanist understanding. Institutions such as Community Centers, People's Rooms and Village Institutes were activated in order to convey Western culture to the public, Greek and Latin teaching was implemented, and the targeted cultural change was brought to large masses through mass media such as the press and radio. Thus, with the cultural policies implemented during the İnönü period, in addition to the national and populist culture that existed in the Atatürk period, humanist cultural elements were added to the cultural life of the society. In the last instance, during the İnönü period; The universal-humanist understanding in the field of culture/art emerges as a covert activism of keeping the Turkish-Islamic understanding out of this structuring. The claim of universality forms the basis of not including Turkish culture, and the claim of humanism to the values peculiar to Islamic civilization in the culture/art circle.

Keywords: İnönü, Culture, Art, Cinema, Music.

*Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ensaryilmaz24@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-35947312>

1. Giriş

Genel anlamda kültür, tarihsel süreç içerisinde toplumda oluşan bir yaşam biçimi, bir davranışlar-değerler bütünü ve toplumun ürettiği her şey olarak tanımlanmaktadır. Atatürk gibi İsmet İnönü de her topluluğun ya da ulusun çağın uygar dünyasında ancak kendi kültürel değerleri ile yer alabileceğine inanır. Bu yüzden de bu dönemde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmek için de ulusal kültür verilerinin derlenmesi, değerlendirilmesi, işlenmesi ve geliştirilmesi gerekli görülmüştür (Turan, 2000).

İnönü cumhurbaşkanı seçildikten sonra TBMM'de yaptığı ilk konuşmada, Atatürk'e olan sevgisini, bağlılığını dile getirerek, çağdaşlaşma yolunda devam edileceğini ve devrimlere bağlı kalacağını ifade etmiştir (Torun, 2002). İsmet İnönü'nün 11 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanı olması, Türkiye'de yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Göreve gelmesiyle birlikte ilk işi, hem devlet kademelerine, hem de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yönetimine kendi siyasi, ekonomik ve kültürel politikalarını uygulamaya koyabileceği kadroları getirmek olmuştur. Atatürk dönemine özgü kültür anlayışından tamamen ayrılan İnönü dönemi, kendisinden önceki laik-milliyetçi yaklaşımlardan 1940'lı yıllar itibarıyla laik-hümanist bir çizgiye doğru geçişi temsil eder. Bu anlayış dönemin yöneticileri tarafından Latin-Yunan kültür kaynaklarına inilmesi olarak tanımlanabilir.

1932 yılında hayata geçirilen ve Cumhuriyet döneminin kültürel yaşamına damga vuran, Atatürk'ün ölümüne değin birçok görev üstlenen Halkevleri, onun ölümünün ardından bu kez İnönü döneminde de aynı ekseninde faaliyet yürütmüştür. Sözelimi 1938 yılında ülke genelinde sayıları 210'u, toplam üye sayısı da 90.000'i bulmuştur. Yine Halkevlerinde birtakım değişikliklerin olması İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte başlamış; nüfusu düşük olan bölgelerde Halkevleri yerine daha küçük, ama aynı işleve sahip olacak Halk Odaları'nı planlamış, nitekim Cumhuriyet Halk Partisi'nin 29 Mayıs 1939 yılında gerçekleştirilen beşinci kurultayında da Halk Odalarının açılması doğrultusunda bir karar alınmıştır. En az 150 üye ile ilçe, kasaba ve bucaklarda kurulan Halk Odalarında, Halkevlerindeki gibi kollar yoktu ama orada gerçekleştirilen tüm etkinlikler gerçekleştiriliyordu. Kurultaydaki kararın ardından açılmaya başlanan ve ilk etapta 1940 yılında 141 adet olan Halk Odası, altı yıl gibi kısa bir zaman zarfında Halkevlerini katbekat aşmış; 1946 yılında Halkevleri 455'e çıkarken, Halk Odaları ise 4066 adede ulaşmıştır (Gök, 2011). Halkevleri ve halk odalarının en önemli işlevlerinden biri de iktidarın ideolojisini kültür/sanat faaliyetleri ile topluma benimsetmektir. Bu dönemde (1938-1950) Türk toplumunun önemli bir kesimi köyde yaşadığı göz önüne alınırsa köylünün kültür seviyesini yükseltmek, köyden kente göçü azaltmak maksadıyla 1940 senesinde Köy Enstitüleri açıldı; ancak Köy Enstitüleri hem kuruldukları bölgede hem de ulusal çapta eleştirilerle karşılaşmıştır. Kırsal kesimde ulus inşasını gerçekleştirmeye yönelik Köy Enstitüleri dikine siyasal ve toplumsal hareketliliğin şehirlerle sınırlı kalmayıp köye inmesi açısından önemlidir (Başak, 2016).

İnönü döneminin hümanist anlayışı, kültürün yapıtaşlarından sayılan dil ve edebiyat alanında da kendini göstermiştir; bilhassa dilde kullanılan Arapça-Farsça kökenli sözcükler kaldırılmış, bu alandaki boşluk da onların yerine batı kökenli ya da yeni türetilen sözcükler konularak telafi edilmek istenmiştir. Ayrıca Orta Asya odaklı bir tarih anlayışından arkeolojik kazılarla Anadolu ve Eski Çağ odaklı bir tarih anlayışına geçilmiş; edebiyatta ise şiir, roman ve klasiklerden hareketle aydınlar arasında ideolojik gruplaşmalar ortaya çıkmıştır. 1950'lere değin kültürel yönünü hümanizm anlayışı ile şekillendiren devlet, kültür politikalarını basın-yayın ve güzel sanatlar aracılığıyla halka yaymayı hedeflemiştir (Şeker, 2006). İnönü döneminde girilmiş olan yenileşme ve çağdaşlaşma atılımları, İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu sıkıntılara ve olumsuzluklara karşın sürdürülmüştür. Bunun

sonunda da eğitim ve öğretime koşturarak yazın, yayın, bilim ve sanat dallarının her birinde sağlanan değişim süreçleri Türk hümanizması olarak nitelendirilmiştir (Turan, 2000).

2. Dil ve Edebiyat Alanındaki Yapısallıklar

İnönü dönemi hükümetleri 1938-1950 yılları arasında toplam on iki yıl sürmüştür. Bu dönemde Atatürk döneminde başlanılan ulus kimlik inşası ve ulus-devletleşme süreci daha ileri safhaya getirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yönetimde belirli bir elit grubun varlığı öne çıkarken, bu grubun eğitim alanındaki bakış açısının şekillenmesinde bir yandan Kemalizm'in etkisi, öte yandan İnönü'nün milli eğitim politikasının ve felsefesinin yansımaları görülmüştür (Semiz, 2020). Atatürk dönemi sonrası eğitim politikaları, İnönü'nün eğitim kurmaylarının ortaya koydukları politikalarla şekillendirilmiştir. Yine İnönü döneminde eğitim alanında yapılan atılımlara da yer verilmesi önem taşımaktadır. İnönü dönemi eğitim politikası denildiğinde akla gelen en öncelikli atılım Köy Enstitüleri olduğu bilinen bir durumdur. Türk eğitim tarihinde sadece eğitim politikaları tartışmaları değil, siyasal ve sosyal alanda da sıklıkla tartışma konusu olan Köy Enstitüleri, ideoloji ile eğitimin birbirleriyle eklemlendiği eğitim kurumları olarak görülmektedir (Semiz, 2020). Bu dönemde yalnızca öğretmen yetiştirmekle yetinilmedi. Aynı zamanda bulunduğu çevreyi araştıran, geliştiren ve çevrenin kalkınmasını da üstlenen kurumlar haline gelmeye başladı. Böylece kırsal yörede toplumsal, ekonomik, kültürel kalkınmayı amaçladı (Uslubaş, 2013). Diğer yandan Türk dili çalışmalarıyla ilgili "Türk dilinin millileşmesi hareketinde elde edilen neticelere, bütün ilim ve tedris müesseselerinde tatbik imkânı verilecektir. Bunun tanzimi işi ile Maarif Vekilliği meşgul olacaktır," denilmiştir. Böylece, Türk dili çalışmaları Eğitim Bakanlığınca da sürdürülecek ve tüm eğitim kurumlarında uygulanması sağlanacaktır (Bozkurt, 2011).

2.1. Dil Alanında Öne Çıkan Özellikler

Ülkemizdeki dil çalışmaları Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sürdürülen ve İnönü döneminde de hız kesmeden devam ettirilen bir özelliğe sahiptir. Ne var ki bu dönemde yürütülen dil çalışmaları, Atatürk yıllarındaki dil faaliyetlerinden biraz farklıdır. Atatürk döneminde yapılan harf İnkılabı, sadece eğitim alanında etkili olmakla kalmamış aynı zamanda sosyo-kültürel alanlarda köklü değişiklikler meydana getirmiştir (Yılmaz, 2022). Fakat İnönü döneminde dil konusu farklı yönlerden ele alınmaya başlanmıştır.

İnönü döneminde dilde özleşme adı altında yürütülen dil faaliyetlerinde, kaldırılan Arapça sözcüklerin yerine konulacak sözcükler konusunda bu kez farklı bir yöntem benimsenmiş; öz Türkçe sözcüklerle sadeleşme arayışı içindeki Atatürk döneminden ayrı olarak, dilde özleşme Batı kökenli sözcüklerle sağlanmaya çalışılmıştır (Gök, 2011). Hümanizm politikalarının dile yansımalarının bir sonucu olarak, bu dönemde Latin-Yunan menşeli sözcüklerin dilimize dahil edilmesi hedeflenmiştir (Şeker, 2006: 59-60). Nihayetinde, Türkçeye çok sayıda Latin kökenli kelimenin yerleşmesi, İnönü döneminde yürütülen dil çalışmalarının bir ürünüdür. Sonraki dönem edebiyatında da sürdürülen bu durum, çok partili hayata geçilmesinin ardından değişime maruz kalmış, bir sonraki hükümet döneminde ise sadeleşme çabaları büyük oranda terk edilmiştir (Gök, 2011).

Edebiyatımızın önde gelen adlarından Nurullah Ataç'a göre, dilde sadeleşmede sadece Latince sözcüklerin Türkçeye geçirilmesiyle yetinilmemeli, Latincenin okullarda zorunlu ders olarak okutulması da lazımdır. Sözelimi, 1943 yılındaki III. Tarih Kongresi'ne sunulan bir bildiriye "Türkçenin Grekçe ile kaynak birliğine" atıf yapılması da hayli şaşırtıcıdır (Şeker, 2006). Elbette ki bu tuhaflık İnönü döneminin dil anlayışının bir yansıması olsa da yine de bazı kesimler Ataç gibi düşünmemektedir. Örneğin, Ataç'a karşı çıkanlar arasında Nihal Atsız gibi yazarlar da vardır ve Atsız'a göre dilde sadeleşmede Atatürk dönemindeki yöntem devam ettirilmeli; Arapça-Farsça kökenli sözcüklerin atılmasıyla ortaya çıkan boşluk Latince kelimelerle değil öz Türkçe sözcüklerle telafi

edilmelidir. Atsız'ın öne sürdüğü bu görüşe, dönemin önde gelen yazarlarından Peyami Safa da destek vermiştir (Şeker, 2006). Hümanist bir anlayış ile dil çalışmalarının yapıldığı bu dönemde kimi sözcükler Yunanca ve Latince'den alınırken, bu dillerde olmayan sözcüklere mukabil de “yeni kelime türetme” yöntemi benimsenmiş, bu da dilde kargaşaya yol açmıştır. Yine aynı yıllarda, hümanist dil anlayışından farklı bir görüşü savunanların dil kurultaylarına çağrılmamaları da dönemin zihin yapısını ve kültürel iklimini göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir (Şeker, 2006).

2.2. Edebiyat Alanında Öne Çıkan Özellikler

Hümanist bir anlayışın hâkim olduğu yazınsal alanın İnönü dönemindeki en etkili ayağı çeviri faaliyetidir. Yazın dünyasında Batı menşeli klasik eserler çevrilmiş, böylece Latin uygarlığının daha iyi kavranacağı düşünülmüştür (Gök, 2011). Cumhuriyet döneminin–öncesi de dâhil olmak üzere– çeviri alanındaki en sistemli ve en kapsamlı faaliyeti İnönü döneminde yürütülmüştür. Sözü edilen çeviri faaliyetleri sadece edebi eserlerle sınırlı tutulmamış, yanı sıra felsefi ve ansiklopedik eserlere de yer ayrılmıştır (Gök, 2011).

Türkçeye çevrilecek klasik eserler için devamlı surette bir “Tercüme Bürosu” hayata geçirilmiş, ilaveten de Tercüme Dergisi yayımlanmıştır (Bolat & Gök, 2021). Her ne kadar çeşitli çeviri örnekleri Atatürk döneminde görülsede Cumhuriyet döneminin çeviri alanındaki en kapsamlı faaliyetleri İnönü dönemiyle birlikte olmuştur (Bolat & Gök, 2021). Bu çeviri faaliyetlerinin yanında 1942 yılından itibaren “Sanat Mükâfatı” ismiyle ülkede bir yarışma geleneği yaratmaya çalışan Cumhuriyet Halk Partisi'nin, güzel sanatları teşvik etmek amacıyla roman, musiki, şiir, tiyatro, heykel, resim ve mimari alanlarında toplam yedi dalda ödül vereceği haberleri yayımlanmıştır (Çıkla, 2007). Sanat alanında tertip ettiği yarışmalarla ilgili CHP'nin ilk duyurusu Eylül 1938 tarihindeki Ülkü Halkevleri Dergisi'nin sayısında karşımıza çıkmaktadır (Çıkla, 2007).

Roman türüne verilen ilk ödülün ardından 1943 yılında bu kez ödül musiki alanına ayrılmış, İstanbul ve Ankara Konservatuarları musiki öğretmenlerinden ve musiki bilginlerinden oluşan jüri üyelerinin, yarışmaya katılan eserler arasından üçünü beğendiği ve ödülün üçe bölüneceği açıklanmıştır. 1945 yılındaki ödülün ise bu defa tiyatroya ayrıldığı, yine jüri üyelerinin dönemin ünlü isimlerinden oluşturulduğu bildirilmiştir (Çıkla, 2007). Cumhuriyet Halk Partisi 1932'den 1950'ye kadar yarışmalar açmış, ödüller ve yazarlara piyes siparişleri vermiştir. Kutlama Yüksek Komisyonu, inkılâbın manasından Cumhuriyetin ilk on yılında meydana gelen değişim ve yeniliklere değin sanatçılardan bazı konularda şiir, roman ve piyesler kaleme almasını talep etmiş, talebe icabet eden sanatçıların piyesleri ekseriyetle Devlet Matbaasında yayımlanmıştır (Çıkla, 2007).

3. Sahne Sanatlarındaki Yapısal Görünümler

3.1. Tiyatro Alanında Öne Çıkan Özellikler

Diğer sanat dallarına nazaran tiyatro, daha fazla gelişme olanağına yine İnönü döneminde kavuşmuştur. 1940 yılında çıkarılan “Devlet Konservatuarları Yasası” ile hümanist bakış açısının doğal bir sonucu olarak temeli atılan tiyatrodaki en önemli gelişme, 16 Haziran 1949 yılında çıkarılan “Devlet Tiyatrosu ve Operası Kanunu” ile Devlet Tiyatroları kurulması ve 1 Ekim 1949 itibarıyla de resmen faaliyete geçmesidir (Gök, 2001). Sipariş oyunlar yazdıran Cumhuriyet Halk Partisi, sahnelenebilecek oyunlar yazılmasını teşvik etmek maksadıyla yarışmalar da düzenlemiş bunlardan ilkinin 1939 yılında, ikincisini de 1945 yılında gerçekleştirmiştir. Öte yandan, 1940'lı yıllarda CHP kendini sadece tiyatro oyunuyla sınırlamamış, sanatın tüm alanlarında da yarışmalar açmıştır (Çıkla, 2007).

3. 2. Opera ve Bale Alanında Öne Çıkan Özellikler

Cumhuriyet öncesi dönemde, Almanya gezisinde dinlediği orkestralar ve Sofya’da izlediği Tosca Operası, Mustafa Kemal Atatürk’ü çok etkilemiştir. Cumhuriyet’in ilanından sonra, 1934 yılında, Ankara’ya resmi bir ziyarette bulunan İran Şahı’nın huzurunda Özsoy Operası sahnelenmiştir. Bu opera, Türk ırkının köklerini ve ilerlemesini işleyen, Ahmet Adnan Saygun’un 21 günde bestelediği ve Münir Hayri Egeli’nin kaleme aldığı bir eserdir. Ardından, 1936 yılında opera hususunda daha profesyonel bir adım atmak amacıyla Paul Hindemit Ankara’ya davet edilmiş, İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı makamına geçmesiyle de Türkiye’de opera alanında yeni bir dönemin sayfaları açılmıştır (Şeker, 2000). Tıpkı tiyatro ve opera gibi, bale sanatı da gerçek anlamda yine İnönü döneminde aşama kaydetmiştir. Bu dönemde, 1940 yılında ilkin “üç dönemli bale okulu” taslağı hazırlanmış, çalışmaların başına yönetmen ve oyuncu Carl Ebert getirilmiştir (Gök, 2011).

İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı yaptığı 1939-1950 yıllarını kapsayan dönemde, basın ve yayın dünyası sıkı denetimlere ve sınırlamalara tabi tutulmuştur. Cumhuriyet’in resmî ideolojisinin halka benimsetilmesi için araçsallaştırılan güzel sanatlar söz konusuken diğer taraftan basın-yayın alanında, bu amaca uygun hareket etmeyen gazete ve dergiler cezai yaptırımlara maruz kalmıştır. 1940 yılında çıkarılan Örfi İdare Kanunu’nun 3. maddesine göre, sıkıyönetim komutanlarına tüm basılı eserlerin yayımını engelleme ve kapatma yetkisiyle donatılmasını bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Batı’nın sanat anlayışını halk arasında içselleştirebilmek için çok yönlü ve kapsamlı faaliyetler yürütülmüş; Avrupa’dan sanatçıların ve alanında yetkin isimlerin Türkiye’ye ithal edilmesinin yanı sıra, bale ve opera gibi Türk kültürüne tamamen yabancı sanat dalları hayata geçirilmiştir. Ülkede çok partili yaşama geçilmesinin ardından, bir devlet politikası olarak benimsenen hümanizme yönelik karşı çıkışlar görülmeye başlanacaktır. Hümanizm anlayışı kimi aydınların ve muhalefet partilerinin eleştiri oklarına hedef olmuştur, bu durum devletin bazı ödünler vermesine neden olsa da siyasal iktidarın bu anlayışı 1950’lere değin sürdürmesine engel olamamıştır. Nihayetinde 1940 ile 1950 yıllarını kapsayan dönemde, Latin-Yunan uygarlığının kökeninden hareketle oluşturulmaya çalışılan hümanizm eksenli kültür anlayışı, devletin resmi politikası olarak benimsenmiş ve uygulamaya konulmuştur (Şeker, 2000).

1940 yılında yeniden düzenlenen Ankara Konservatuarının müzik ve temsil olmak üzere iki dala ayrılarak Devlet Konservatuarına dönüştürülmesi, devlet tiyatrosu ve Türk operasının kurulmasına yönelik atılmış bir adım olmuştur (Aslan, 2017). Kısaca diyebiliriz ki İnönü döneminde kültür değişimleri içinde batılı sanatların halka benimsetilmesi için çalışmalar yapılmış, Avrupa’dan sanatçılar getirilmiştir. Opera, bale gibi batı kültürünü sembolize eden sanat dalları yaygınlaştırılmıştır (Koç, 2012).

4. Plastik Sanatlardaki Değişim

Cumhuriyet rejiminin belki de en önemli kültür kurumlarından biri olan Halkevleri, devletin kültür politikalarını halka taşıyan bir işleve sahipti. Halkevleri dokuz faaliyet kolundan oluşur; bu kollar, Halk Dershaneleri ve Kursları Kolu, Kütüphane ve Yayın Kolu, Güzel Sanatlar Kolu, Dil ve Edebiyat Kolu, Tarih ve Müze Kolu, Sosyal Yardım Kolu, Spor Kolu, Temsil Kolu, Köycülük Kolu olarak belirlenmiştir (Bolat & Gök, 2021: 9). Öte yandan, ulusal spor çalışmaları çerçevesinde birçok Halkevinde spor şubeleri kurulmuş, heykeltıraşlık kursları açılmıştır; çok sayıda yurttaş Halkevlerinde kurulan okuma odalarından yararlanarak kitap okuma olanağına kavuşmuştur. Dönemin hümanist çizgisi Halkevleri ve Halk odalarında kendini göstermiş, Batı anlayışına uygun piyes, müzik ve eserler kitlelere sunulmuştur. Öte yandan, Batılı değerlere uzak olan Türk halkının bu durumdan rahatsız olduğu da öne sürülmektedir, bunu da ayrıca not olarak düşmek gerekir (Şeker, 2006).

Resim ve heykel alanına devletin kol kanat gemesi Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte başlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın himayesinde 1926 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, resimden heykelle, tiyatrodan edebiyata ve müziğe değin geniş bir faaliyet alanı öngörülmüştür. Devletin desteğiyle Türk Ressamlar Birliği tarafından kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'ne, faaliyet alanı olarak Alay Köşkü tahsis edilmiştir. Halkevleri ise 1932 yılında hayata geçirilmiş; ilk etapta tüm sanat dallarında olduğu gibi resim sanatında da yerel düzeyde faaliyet yürütmüş, tertip ettiği yarışmalarla mahalli ressamların kendilerini geliştirmelerine imkân tanımıştır. Halkevlerinde tertiplenen resim sergilerinden sanatçıları teşvik amacıyla tablolar satın alan ve devlet dairelerine astıran CHP ve devlet kurumları, maddi açıdan sanatçılara destek olması nedeniyle de Türkiye'de resim sanatının gelişmesine önayak olmuştur (Şeker, 2000).

Memleketin birçok noktasında resim ve heykel sergilerinin açıldığı bu dönemde, sanatçıların katılımını artırabilmek için dereceye giren her esere ödül verilmesi kararlaştırılmıştır. Düzenli olarak 29 Ekim tarihinde düzenlenen sergilerin açılışı, 1948'e kadar Ankara Sergi Evi'nde gerçekleştirilmiştir. Başbakan Refik Saydam, 1939 yılındaki I. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nin açılışında, Maarif Vekilliği tarafından yönetmeliğe bağlandığını söylediği bu sergileri, Türk sanatı açısından fevkalade bir gelişme olarak nitelemiştir. Devletin 1945 yılına değin destek verdiği sergilere, sonraki süreçte özel sektör ve müteşebbislerin desteği de dahil olmuş, sözgelimi bazı iş adamları ile Amaç dergisi, sanatçıların dereceye giren yapıtlarına ayrıca 1500 liralık para ödülüyle destek olmuşlardır. Böylelikle Türkiye'de resim alanında düzenlenen sergiler salt devlet eliyle değil, müteşebbisler aracılığıyla da desteklenmiştir (Gök, 2011).

5. Müzik Alanındaki Yapısal Görünümler

Cumhuriyet ilanıyla birlikte müzik alanında Atatürk'le başlayan faaliyetler İnönü döneminde de devam etmiş, ülke dışındaki yetkin şahsiyetlerin görüşleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Sözgelimi Sovyetler Birliği ve Almanya'daki müzisyenlerle bağlantı kurulmuş, bu alanda çalışma yürütmeleri için Türkiye'ye davet edilmiştir. Bu noktada yapılan anlaşma gereği Alman müzisyen Paul Hindemith, kendi ekibi ve donanımıyla ülkemize gelmiş, müzikal alana ciddi anlamda katkı sağlamıştır. Ne var ki İkinci Dünya Savaşı'nın tırmanması ve başka nedenler Hindemith'in ülkemizde kısa süreli kalmasına neden olduğu için bu alanda hedeflenen seviyeye gelinememiştir (Gök, 2011).

İnönü döneminde Latin-Yunan uygarlığının kökeninden hareketle oluşturulmaya çalışılan hümanizm eksenli kültür anlayışı, doğal olarak müzik alanına da sirayet etmiştir. Tiyatro ve edebiyatta uygulanmaya çalışılan İnönü dönemi hümanizmi, müzikte de çoksesli, evrensel bir biçimi benimsemiştir. Söz konusu dönemde bu alanın ayırt edici özelliği, İnönü'nün Batı müziğine olan ilgisi ve ateşli savunuculuğunun dışında, hayata geçirilmesinde de bizatihi rol oynamasıdır (İnce Erdoğan & Çetin, 2019).

Bu dönemde, bir yandan Batılı müzisyenlerin önde gelen isimlerinden Shubert, Vivaldi, Haydn, Çaykovski ve Mozart gibi bestekârların eserleri gündeme getirilirken, bir yandan da Batı müziğiyle halk müziğinin bileşimi hedeflenerek, halk müziğine piyano enstrümanı dahil edilmiştir (Gök, 2011). Farklı kültürel faaliyetlerde, eski Yunan-Latin dahil olmak üzere Batı kültürü esas alınmıştır. Türkülerin çok sesli öğretilmesi de yine devrin yükselen hümanist kültür anlayışının bir yansıması olarak görülebilir (Koç, 2012).

6. Türk Sinemasında Öne Çıkan Özellikler

1939 ile 1950 arası, Türk sineması açısından üzerinde durulması gereken bir dönemdir, çünkü bu dönemin sineması İkinci Dünya Savaşı yıllarında öne çıkan kültürel motiflerle biçimlenmiştir. 1940'lı yıllarda ulus sevgisinin yanı sıra tarih ve dil bilinciyle de yetişmiş olan dönemin sinemacıları, kentli ve Cumhuriyet kuşağına mensup bireylerden oluşuyordu (Berktas, 2008). Bilhassa 1923'ten

1940 yılına kadar çekilen filmlerin teması, ağırlıklı olarak, Cumhuriyet'e olan bağlılık ve Millî Mücadele'deki kahramanlıklara dayanmaktadır, ana vurgusu ise kendi öz benliğimizi muhafaza ederek çağdaşlık seviyesine ulaşmaktır (Şeker, 2006). 1938 ile 1950 yıllarını kapsayan süreçte, Türk sineması araç-gereç eksikliği ve yetmişmiş eleman yoksunluğu nedeniyle dünya standartlarını yakalayamamıştır. Devlet bu alana gereken yatırımı yapmamış, sinemadaki görsellik tiyatro ile telafi edilmeye çalışılmış, bu nedenle de Muhsin Ertuğrul haricinde ne yerli yönetmen yetiştirilebilmiş, ne nitelikli senaryolar yazılabilmiş, ne de sinemanın altyapısı oluşturulabilmiştir (Şeker, 2006).

7. Moda ve Giyim-Kuşamdaki Değişimler

Genç Cumhuriyet'te İkinci Dünya Savaşı, nüfusun ağırlıklı kesimini oluşturan köylülerde travmatik bir etki yaratmıştır. Savaş şartlarıyla karşı karşıya gelen halk için sadece beslenmek, ısınmak ve sağlık hizmetlerinden faydalanmak değil, kıyafet gereksinimini çözmek de başlı başına bir mesele olmuştur (Utkugün & Ortak, 2018). Dönemin siyasi iktidarı tarafından gerçekleştirilen Kılık-Kıyafet Devrimi'yle ilgili uygulanan birtakım önlemler, inkılapların köklerinin filizlenebilmesi ve halk arasında karşılığını bulabilmesi açısından oldukça önemlidir. Örneğin, kolluk kuvvetlerinin kılık-kıyafet hususunda alabildiğine hassas davrandığı söylenebilir. Bu doğrultuda polisin, hükümetin kadınlara yönelik kıyafet yasağını titizlikle takip ettiğine tanık olunmaktadır. İçişleri Bakanlığı tarafından 1935'te yayımlanan bir genelge ile emniyet güçlerine kadınların peçe, çarşaf ve peştamal giymesinin yasaklandığı bildirilmiş, bu konudaki önlemlerin alınması talimatı verilmiştir. İnönü döneminde de devam eden bu yasağa ilişkin, 1940 yılında bu kez Emniyet Umum Müdürlüğü tarafından bir emir yayımlanmıştır; 'Medeni kıyafete aykırı kisve taşıyanlar hakkında' başlığını taşıyan yazıyla, kasketlerini kasıtlı olarak ters takan erkekler, devrimlere aykırı hareket edenler ve peçe takan, peştamal giyen ve yüzünü örten kadınların izlenmesi ve engellenmesi talimatı verilmiştir (Dikici, 2008).

İktidar tarafından şapka kişinin başını koruyan bir kıyafetten ziyade, özgür fikir ve düşüncüyü sembolize eden bir şey olarak gördüğü için, bu sayede insanın kafasında taşıdığı batıl inançları söküp atabileceğini düşünülmektedir (Aysal, 2011). Diğer yandan gündelik modern eğlence mekânları, büyük salonlar, okul bahçeleri, stadyumlar, meydanlar, sokaklar resmî günlerde asılan veciz dövizlerle, bayraklarla biçim değiştirerek toplumsal bilincin ve heyecanın, kimliğin aktarıldığı, etkin olarak paylaşıldığı yerlere dönüşmektedir. İstanbul eğlence yaşamında I. Dünya Savaşı'ndaki değişikliğe benzer, ancak geniş kesimleri de kapsayan ikinci büyük değişim dönemi II. Dünya Savaşı sonrası (Eğribel, 2020), İnönü döneminde olmuştur.

Eğlence yaşamı, Batı ile ilişkilerimizin özü ve temeli değildir. Ancak modernleşme çabasıyla doğrudan ilişki kurabileceğimiz ilişkilerin dışı vuran, görülebilen yönüdür. Türkiye'nin Batılılaşma serüveninde İstanbul'un ayrı bir yeri ve rolü bulunmaktadır. İstanbul, Batı ile ilişkilerin merkezidir. Cumhuriyet'le beraber yeni Türk eliti kendisini bilinçten, eğitimden, çalışmadan ayrı bir alan olarak görülen gündelik modern yaşam ilişkileriyle, giderek müzik, dans, sinema, tiyatro, vitrin gezmesi, alışveriş, giyim kuşam, özel günler, toplantılar, spor, tatil, gezi, yeme içme, oyun temelli eğlenceyle tanımlama çabasıdadır. Türkiye'de modernleşmenin gerekçesi Batı'nın üstünlüğüdür. Bu üstünlük, Batı endüstri ilişkileri ve dünya egemenliği dışında tanımlandığı için Batılı yaşam tarzı ve bu yöndeki değişiklikler meşru ve zorunlu olarak görülmüştür (Eğribel, 2020).

8. Sonuç

Kültür kavramı çoğunlukla bir insan toplumunun duygu, düşünce ve yargı birliğini sağlayan sosyal değerlerin tümü olarak ele alınmaktadır. Kültürün bu anlamı, gelenek, görenek, düşünce ve sanat değerleri gibi bir toplumun bütün sanat değerlerini kapsar (Çeçen, 1996). Toplumsal yapılara doğrudan bağımlı bulunan kültür sistemlerinin her topluma göre değişmesi doğaldır ve değişme tüm

toplumsal yapılarda olduğu gibi kültür alanında da geçerlidir (Çeçen, 1996). Türkiye Cumhuriyeti'nin temel amacı yeni bir vatandaş konseptiyle yepyeni bir ulus devlet kurmaktır. Bunu yaparken de devlet, kültür politikalarına çok özel bir önem atfetmiştir. Devletin kurulduğu ve yeni teşkilatlandığı bu süreçte Mustafa Kemal, bu kültürel süreci doğu-batı sentezi şeklinde özetlemiştir (Kaya, 2012).

1938-1950 arasındaki gelişmeler dikkatli incelendiğinde dış dünyadaki gelişmelerin, Türkiye'nin iç politikasına oldukça etkili bir biçimde yansıdığı görülmektedir (Özkan, 1996). Bu bağlamda İnönü hürmanist kültür savunucularına göre, Avrupa düzeyine ulaşabilmenin yolu, Yunan-Latin kaynaklarının çevrilmesinden geçmektedir; böylece hem Batı gibi uzun bir yol yürünmesine gerek kalınmayacak, hem de bu kaynağa daha çabuk nüfuz edilerek bu yol daha hızlı kat edilebilecektir. Doğal olarak, bu doğrultuda oluşturulan kültür politikalarıyla hürmanist anlayış çerçevesinde tercümelemler gerçekleştirilmiştir. Batı kültürünü halka ulaştırmak için Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri gibi kurumlar devreye sokulmuş, Yunanca ve Latince öğretimi hayata geçirilmiş, basın ve radyo gibi kitle iletişim araçlarıyla hedeflenen kültürel değişimin geniş kitlelerle buluşturulmasına çalışılmıştır (Gök, 2011). Söz konusu dönemde eski Yunan ve Latin kaynaklarına yönelik yürütülen faaliyetler hürmanizmi oluşturmak maksadıyla yapılırken, yazınsal alanda da Nurullah Ataç, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarların öncülüğünde ortaya çıkan "Nev Yunanilik" akımı etkili olmuştur (Şeker, 2006).

Siyasi iktidarın resmi politikalarının geniş halk yığınlarına benimsetilmesinde basın-yayın kuruluşları ve güzel sanatlar aparat olarak kullanılmış, devletin politikalarına aykırı davranan gazete ve dergiler çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Bu dönemin kültürel değişim sürecinde sanatın çok önemli bir yeri olmuştur; öyle ki, Batı sanatlarının halk nezdinde kabul görmesi ve içselleştirilmesi için çok yönlü ve kapsamlı faaliyetler yürütülmüş, bu noktada Avrupa'dan sanatçılar dahi ithal edilmiştir (Şeker, 2006).

Atatürk döneminde var olan ulusal ve halkçı kültür İnönü döneminde evrensel-hürmanist kültür anlayışıyla değiştirilmek istenmiştir. Hiç kuşkusuz evrensel-hürmanist kültür Batı uygarlığını işaret etmektedir. Evrensel-hürmanist anlayış bir anlamda Türk-İslam anlayışını kültür/sanat alanındaki yapılanmanın dışında tutmanın örtülü bir eylemselliği olarak ortaya çıkmaktadır. Evrensellik iddiası Türk kültürünü, hürmanizm iddiası da İslam medeniyetine özgü değerleri kültür/sanat dairesine dahil etmemenin zeminini oluşturmaktadır.

9. Kaynakça

- Aslan, A. (2017). *Demokrat parti döneminin muhafazakâr kültür politikaları* (Tez No. 470205) [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aysal, N. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e giyim ve kuşamda çağdaşlaşma hareketleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(22), 3-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25243/266919>
- Berktaş, E. (2008). *1939- 1950 dönemi Türk sinemasının ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel yapısı* (Tez No. 220203) [Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Başak, S. (2016). Türkiye'nin ana siyasal-düşünsel ekseninde değişme eğilimleri (1938-1960), *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (53), 187-203 <https://doi.org/10.18368/IU/sk.32607>
- Bolat, B. & Gök, H. V. (2021). Atatürk ve İnönü dönemi kültür politikalarının karşılaştırmasına yönelik bir inceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 9(26), 347-371. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.895747>

- Bozkurt, B. (2011), Türkiye’de milli şef dönemi chp politikalarının eğitim sistemine etkileri üzerine bir değerlendirme, *Belgi Dergisi*, (2), 183-198. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/35038/388707>
- Çeçen, A. (1996). *Kültür ve Politika* (Genişletilmiş 2. basım). Gündoğan.
- Çıkla, S. (2007). 1940’lı yıllarda sanat yarışmaları ve İnönü sanat armağanları. *İlmi Araştırmalar*, (23), 29-46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsmiadeti/issue/6500/86131>
- Dikici, A. (2008). Millî şef İsmet İnönü dönemi laiklik uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (42), 161-192. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000286
- Eğribel, E. (2015). Cumhuriyet dönemi İstanbul halk merasimleri ve eğlence yaşamı. *Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi*, Cilt 4, 314-321
- Gök, H. V. (2011). *Atatürk ve İnönü dönemi kültür politikaları* (Tez No. 277569) [Yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- İnce Erdoğan, D. & Çetin, E. (2019). 2. dünya savaşı yıllarını müzik üzerinden okumak: savaş dönemi müzik politikaları (1939-1945). *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, (64), 1896-1905. doi: 10.7816/idil-08-64-22
- Kaya, Y. (2012). Erken cumhuriyet döneminde kökten modernleşmenin bir göstergesi olarak ‘musiki inkılabı’. *History*, 1(1), 281-295.
- Koç, N. (2012). İsmet İnönü dönemi güzel sanatlar politikası. *Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5(6), 339-345
- Özkan, S. (1996). *1938-50 arası Türkiye’nin eğitim-kültür politikası* (Tez No. 52381) [Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Semiz E. (2020). *İsmet İnönü döneminde Türkiye’de milli eğitim ve ideoloji (1938-1950)* (Tez No. 639671) [Yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şeker, K.(2006). *İnönü dönemi kültür hayatı (1938-1950)* (Tez No. 187371) [Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Torun, E. (2002). II. dünya savaşı yıllarında laiklik uygulamaları: değişimin ilk işaretleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. (29-30), 141-153. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000267
- Turan, Ş. (2000). *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. Kültür Bakanlığı.
- Uslubaş, T. (2013). *Geçmişten Günümüze Türkiye*. CNR Stüdyo.
- Utkugün, C., & Ortak, Ş. (2018). 1939-1945 yılları arasında halkın sosyo-ekonomik düzeyini iyileştirmeye yönelik bir çözüm: köylü tipi ve halk tipi elbise uygulamaları, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(9), 23-32. <https://doi.org/10.20860/ijoses.373619>
- Yılmaz, E. (2022). Atatürk dönemi kültür/sanat alanının yapısal görünümü, *Turan-sam*, 14(53), 60-67. <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>